

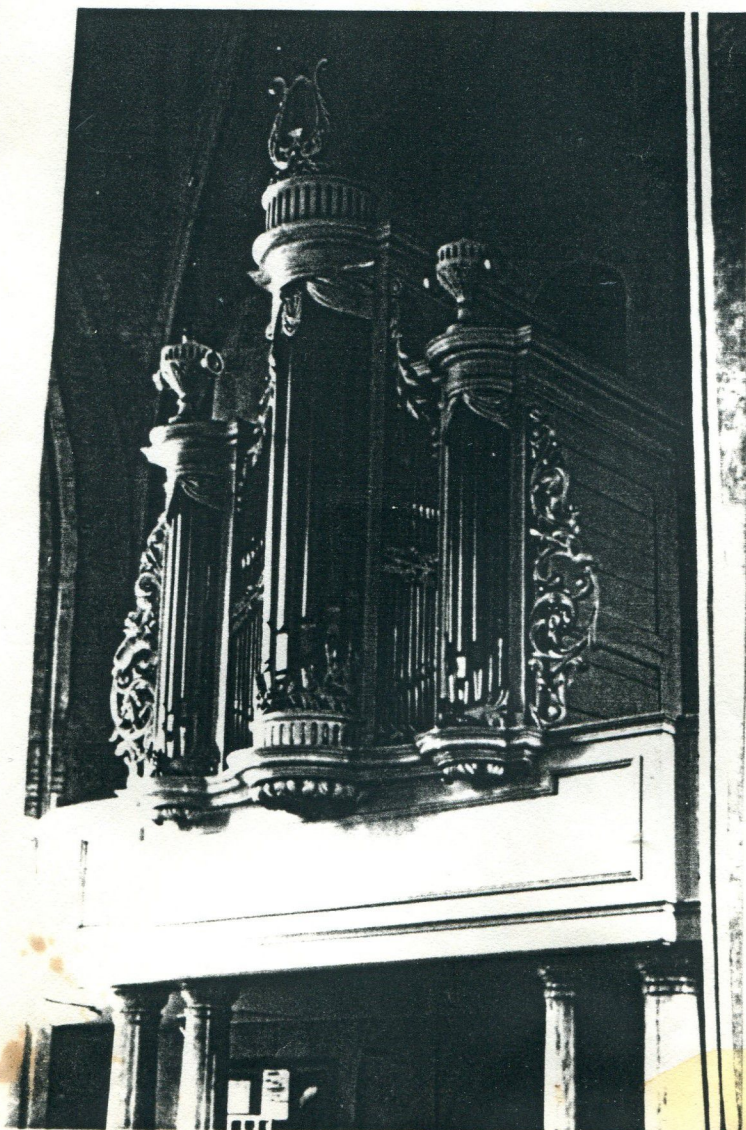
Het Van Oeckelen
orgel te Diever

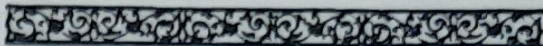
Rapport door
Stef Tuinstra
1987

Het Van Oeckelen
orgel te Diever

Rapport door
Stef Tuinstra
1987

DE ORGELHISTORIE VAN DE NED. HERV. KERK TE DIEVER.

- 0 -

a. Het kerkgebouw.

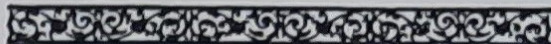
Alvorens de historie van het orgel te beschrijven volgt hierna eerst een overzicht van de voor het orgel relevante gegevens betreffende het kerkgebouw.

De driebeukige kerk van Diever behoort tot de meest imposante dorpskerken van de provincie Drenthe. Het is een eenvoudig, bijna onversierd romaans bouwwerk, dat aan drie zijden door de latere gotische kerk is ingesloten. In 1759 werd de kerk door blikseminslag getroffen en brandde vrijwel geheel uit. De gewelven van koor, schip en zuidbeuk stortten daarbij in. Bij de wederopbouw van de kerk in 1760 werd het kerkinterieur 1 travee verkleind (de meest westelijke - de torenruimte werd derhalve groter) door dichtmetse-ling van de spitsboog-openingen tussen schip en noord- en zuidbeuk. Tevens werd een houten zoldering aangebracht. Het meubilair werd vernieuwd, in ieder geval dateren de fraaie preekstoel en de herenbank, alsmede de consistorie met deuren en beschoot uit deze tijd. In de "Stemmen voor Waarheid en Vrede" (nieuwe uitgave van de Boekzaal) wordt vermeld dat te Diever - 18 november 1877 - het kerkinterieur is vernieuwd². De genoemde datum slaat op de ingebruik-
name van de kerk. Vrijwel zeker betreft het hier (andermaal) vrijwel volledige vernieuwing van het bankenplan.

Dat de N.H. gemeente te Diever in de vorige eeuw niet bepaald rijk was blijkt uit 2 berichten. Van der Aa vermeldt in 1841³ dat Diever 179 huizen telt en wordt bewoond door 207 huisgezinnen. De totale bevolking bedroeg ca. 1200 inwoners. De meesten daarvan hadden in de landbouw en veeteelt hun bron van bestaan. De meeste inwoners waren Hervormd, de N.H. gemeente behoorde tot de classis en ring Meppel. "Het dorp Diever...., ...is een der armste en onaanzienlijkste dorpen der provincie Drenthe". Van der Aa meldt alleen kort het bestaan van een voorreformatorisch kerkgebouw, doch zegt niets over het interieur ervan.

Vervolgens is er een brief dd. 3 december 1883 aan het Provinciaal College van Toezicht te Assen van Pres. kerkvoogd F.C. Offerein. Hij schrijft dat men tot vermindering van de kerkelijke bijdrage is overgegaan "...met het oog op de schuld der Gemeente groot f 1500,-- (waarvan f 1400,-- voor het orgel, S.T.) zoodat jaarlijks voor rente en aflossing ± f 160,-- is benodigd; dat de Kerkelijke gemeente geene goederen of fondsen bezit en de benodigde gelden voor onderhoud van kerk en pastorie etc. alleen door Hoofdelijken Omslag moet vinden, dat de meeste aangeslagenen mindervermogenden zijn, welker bijdragen moeilijk binnenkomen..."⁴.

In 1903 wordt voorgesteld de opbrengst van de verkoop van beleggingscertificaten ten bate van het kerkhof gedeeltelijk te bestemmen voor een fonds t.b.v. het onderhoud van het kerkgebouw: "De kerk...is oud en bouwvallig en het jaarlijksche onderhoud niet gering. de noodzakelijkheid van een buitengewone herstelling kan onverwachts ontstaan."⁵ Ook de foto van het Van Oeckelenorgel voor de kerkrestauratie geeft een indruk van de tamelijk haveloze toestand waarin het gebouw zich zeker een halve eeuw heeft bevonden. In het kerkarchief heb ik over de periode 1760-1955 geen uitgaven gevonden m.b.t. groot herstel van het kerkgebouw, m.u.v. de vernieuwing in 1877. Wel is in 1855 de pastorie geheel vernieuwd. Doch omstreeks de eeuwwisseling klaagt de dominee over de zeer slechte woonomstandigheden in de pastorie. In 1926 wordt in een brief aan de toenmalige pres. kerkvoogd Mulder de slechte

toestand van de kerk beschreven⁶, waarna in 1949 een eerste bespreking volgt teneinde de kerk volledig te restaureren.

Deze zeer ingrijpende (reconstructieve) restauratie werd van 1955-59 doorgevoerd. Hierbij zijn de gewelven van koor, schip en zuidbeuk alsmede de triomfboog tussen schip en koor gereconstrueerd, de noordbeuk hersteld, de westelijke travee geopend, zodat het schip de oorspronkelijke lengte herkreëg.

Ook de inrichting van het interieur werd grondig gewijzigd. De vloer werd belegd met plavuizen, de preekstoel (1760) verhuisde van de zuidzijde van de triomfboog naar de noordzijde, het bijbehorende doophek werd helaas niet herplaatst. De banken werden alle door stoelen vervangen.

De akoestiek veranderde drastisch in een voor het orgel zeer gunstige zin. De ruimte had bijna 2 maal zoveel inhoud gekregen. De nagalm, voor de kerkrestauratie ca. 1½ seconde vermeerderde naar ca. 4 seconden, terwijl momenteel zowel de lage als hoge tonen op een natuurlijke veredelende wijze worden versterkt.

Ook voor de toenmalige kerkruimte was het in 1882 geplaatste orgel krap toereikend voor wat betreft draagkracht en volume. Nú is dit zeker het geval vanwege de aanmerkelijke inhoudsvergroting van het gebouw.

b. Het Van Oeckelen-orgel.

Het orgel dat door de gebroeders Cornelis en Anton(ius) van Oeckelen in 1882 te Diever werd geplaatst is het eerste orgel in deze kerk.

In 1826 wordt gesproken over "A.J. van Dam, schoolmeester en voorzanger te Diever"⁷. In januari 1882 wordt gesproken over de 'aanschaf' en 'aankoop' van een orgel⁸:

"Notulen der gecombineerde vergadering van Kerkvoogden en Notabelen op den 14 Januari 1882. Tegenwoordig alle leden.

Art. 1. De vergadering is bijeengeroepen om te spreken over den aankoop van een orgel.

Art. 2 Kerkvoogden stellen voor, om aan te koopen, het orgel, dat de Heeren van Oeckelen te Haren aanbieden voor f 1600, te meer omdat het plan voor eenige jaren al bestond, maar om de vele kosten toen niet tot uitvoering is gekomen, de kosten zijn nu niet zoo groot. Kerkvoogden hebben er voor in kas f 200, zoodat de gemeente bezwaard wordt met een schuld van 1400 gulden om die jaarlijks met 100 gulden af te lossen

- de genoemde 200 in kas is het aandeel van het traktement gedurende de vakketuur -

Art. 3. Het voorstel van Kerkvoogden wordt met algemeene stemmen aangenomen.

Art. 4. de vergadering wordt gesloten."

In 1897 werd de laatste termijn à f 100,- voldaan.

In de Kerkelijke Courant van 1882 werd de ingebruikname vermeld⁹. De "inwijding" vond plaats op tweede paasdag 10 april 1882 (reeds 3 maanden na het aankoopbesluit!) door ds. Dreiber. Het orgel "gemaakt door de heeren Van Oeckelen te De Punt" werd bespeeld door dhr. J. Kuiper, "juist hoofd der school geworden en ook organist" (alsmede koster).

De dispositie was als volgt:

Bourdon	16 vt	Discant vanaf c
Bourdon	16 v	Bas
Prestant	8 v	
Holpijp	8 v	
Violadi Gamba	8 v	groot octaaf in de Holpijp

Octaaf	4 v
Speelfluit	4 v
Speelfluit	2 v
Trompet	8 v
Windlosser	

Pedaal C - a

Na de bouw in 1882 zijn door mij geen uitgavenposten t.b.v. het orgel gevonden buiten die van de af te lossen leningen, dit vanwege het verbrande uitgavenboek van de kerkvoogdij over deze periode.

Ingrijpend is dit onderhoud echter niet geweest, gezien de huidige staat van het instrument.

Het bedrijf van Van Oeckelen hield in 1918 op te bestaan na het overlijden van Anton. Diens meesterknecht Harmannus Thijs (1862-1943) zette de zaak te Glimmen voort, terwijl Thijs' knecht Lukas Rinkema (1906-1966) in ca. 1933 op zijn beurt de zaak overnam. In 1951 verhuisde hij het bedrijfje naar Woldendorp.

Zeer waarschijnlijk berustte het reguliere onderhoud bij de 2 bovengenoemde orgelmakersknechten. Een reden te meer om dit aan te nemen is het feit, dat de verplaatsing en relatief kleine wijziging van het orgel (afgezien die van het orgelbalkon, hetwelk onder de kerkrestauratie resorteerde) t.g.v. de kerkrestauratie van 1955-59 door Rinkema is uitgevoerd.

Na de dood van Rinkema ging het onderhoud over aan Mense Ruiter Orgelbouw te Groningen, na 1977 te Zuidwolde.

Deze firma heeft in 1982 reeds een partieel herstel verricht, waaronder:

- herstel van de klaviatuur, waaronder vervanging van het originele pedaalklavier door een andere, ook door Van Oeckelen gemaakt, doch met de omvang C - d1. De orgelbank kreeg een nieuwe zitplank. De extra pedaaltoetsen werden d.m.v. messing plaatjes verbonden met de manuaaltoetsen
- al het houten pijpwerk werd opnieuw verlijmd.
- het windkanaal werd voor een deel vernieuwd
- de mechaniek werd provisorisch hersteld

Ook de voorhanden zijnde restauratie zal worden verricht door Mense Ruiter Orgelbouw b.v. (firmanten J. Holthuis en J. Veldkamp).

Vanwege deze gang van de historie is het orgel te Diever, met uitzondering van de windvoorziening, beschildering en orgelbalkon, vrijwel geheel origineel bewaard gebleven in de hoedanigheid zoals het instrument in 1882 was geplaatst en geïntoneerd.

c. Herkomst en datering van Van Oeckelens 'aanbieding'.

Het "orgel, dat de Heeren van Oeckelen te Haren aanbieden voor f 1600" is wellicht een 'derdehands' instrument.

Daarmede is de ontstaansgeschiedenis van het complete instrument, zoals dat nu te Diever staat, ineens vrij ingewikkeld. Ook ter gelegenheid van dit onderzoek kon de herkomst en datering van het oude materiaal niet geheel met zekerheid worden opgehelderd. Hopelijk kunnen de onderstaande gegevens in de nabije of verdere toekomst verder worden aangevuld.

Op grond van de verkregen resultaten van dit onderzoek, met behulp van indirecte bronnen, orgelmakerswerklijsten, ornamentale stijlkenmerken alsmede het orgelmateriaal van het instrument te Diever en aanverwante orgels, is de herkomst en de datering hypothetisch als volgt te omschrijven:

De gebr. Van Oeckelen plaatsten te Tjamsweer (bij Appingedam-Gr.) in 1880 een geheel nieuw orgel. Het oude, kleinere instrument was door hun vader Petrus van Oeckelen aldaar in 1845 geplaatst.

Helaas is het kerkelijk archief van Tjamsweer (v.a. 1830 ter plaatse) aldaar hetzij verbrand of anderszins verdwenen. Men kon of wilde daarover geen uitsluitsel geven. In een beschrijving betreffende Tjamsweers kerkelijk verleden en de historie van het kerkgebouw door ds. E. Syperda wordt ook niet gerept van archief uit deze periode.

Het handschrift Broekhuysen vermeldt de dispositie van het orgel uit 1845 (hs. IV-207)¹²:

"T 22. Tjamsweer, Provincie Groningen

Het orgel in de kerk der hervormde gemeente aldaar is gemaakt en voltooid in 1845 door Petrus van Oeckelen, orgelmaker te Groningen. Heeft 8 stemmen, een handclavier en twee blaasbalgen.

Prestant	8 vt	
Bourdon	16 vt	
Holpijp	8 vt	
Viol di Gamba	8 vt	afsluiting, tremulant, ventil"
Octaaf	4 vt	
Fluit	4 vt	
Octaaf	2 vt	
Woudfluit	2 vt	

Het degelijke werk van P. van Oeckelen behoeft na 40 jaar geen volledige vervanging. Dat dit toch is gebeurd zou te wijten kunnen zijn aan de behoefte aan een groter en moderner instrument met meer volume. Het orgel van 1845 bezat noch een Mixtuur, noch een Trompet 8 vt. Het nieuwe orgel kreeg met name een Quintfluit 3 vt, een Mixtuur III-V B/D en een Trompet 8 vt B/D! Vooral het disponeren van een Quintfluit 3 vt en een Mixtuur III-V is een grote zeldzaamheid in het 1-klaviers oeuvre van de 3e generatie Van Oeckelen. Bovendien was er geld. Het nieuwe orgel werd geschonken door Jhr. Mr. W.C. Alberda van Ekenstein en diens echtgenote E.F. Barones Rengers¹³.

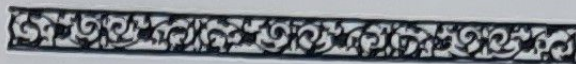
In geval van uitbreiding van het bestaande orgel zou er de noodzaak kunnen zijn geweest tot het maken van een grotere windlade waarop het (oude) pijpwerk ruim kon worden opgesteld, één van de hoofdkenmerken van het werk van de Van Oeckelens. Een oude windlade en een te smalle orgelkas laten dat echter niet toe. Ook het oude pijpwerk was gelimiteerd voor wat betreft forse mensuur- en intonatiwijzigingen.

Het nieuwe orgel te Tjamsweer bezit een opvallend brede kas voor een 1-klaviers orgel, een ruime windlade en een fraaie klank met een voor de gebr. Van Oeckelen opvallend groot volume.

Het oude orgel werd ingenomen en in de werkplaats te Glimmen verbouwd, waarschijnlijk op eigen initiatief tussen andere werkzaamheden door. Eind 1881 stond het omgebouwde instrument als aanbieding te koop.

In Diever had men weinig geld (een plan tot orgelaanschaf bestond reeds "eenige jaren"; "de kosten zijn nu niet zoo groot"). De kerkvoogden kochten de complete aanbieding, waarschijnlijk na bezichtiging in de werkplaats. Reeds drie maanden na het aankoopbesluit werd het orgel in gebruik genomen.

Het oudste materiaal is afkomstig uit de werkplaatsen van de Groninger orgelmaker Johan Wilhelm Timpe (1770-1837) en is ca. 1830 vervaardigd. Met name de overeenkomst met de pijpfactuur van het orgel in de Nieuwe Kerk te Groningen is opvallend, zelfs volkomen identiek. Van Timpe resteren te Diever:

- a. het metalen pijpwerk van de Bourdon 16 vt,
het kleine pijpwerk op de lade van de Prestant 8 vt (afkomstig van een Octaaf 2 vt),
Octaaf 4 vt,
Spitsfluit 4 vt en
Woudfluit 2 vt (oorspronkelijk een Flageolet 1 vt.)
Het meeste bovengenoemde pijpwerk is ca. een $\frac{1}{2}$ toon opgeschoven en aangevuld met oud voorraadpijpwerk en nieuw materiaal van 1882;
- b. zeer waarschijnlijk het cancelraam en de ventielkast van de windlade (oorspronkelijk mogelijk bestemd voor een bovenwerk of een klein balustradeorgeltje).

X De herkomst van het Timpe-materiaal is moeilijk te achterhalen. De mogelijkheden beperken zich tot een klein orgel dat in een (katholieke) schuilkerk heeft gestaan en overbodig werd en bovendien momenteel nog niet als werk van Timpe te boek staat (Gregoir: "un grand nombre des petites orgues de chapelle"¹⁴). Het kan tevens simpelweg voorraadmateriaal zijn (windlade en pijpwerk), hetwelk bij de overname van Timpe's bedrijf in 1837 door P. van Oeckelen mee werd opgekocht. Het open gedeelte van de Woudfluit 2 vt (v.a. c^o) kan reeds van ca. 1820 dateren vanwege de inscriptie 'fl 1' (Flageolet 1 vt). Dit register disponeerde Timpe in zijn vroege(re) oeuvre veelal op kleine orgels of op bovenwerken.

Petrus van Oeckelen plaatste in 1845 te Tjamsweer mogelijk het bovengenoemde Timpe-materiaal (misschien nog met de 2 oude balgen - de Van Oeckelenfactuur omstreeks 1830-1840 lijkt veel op die van Timpe -), aangevuld met een nieuwe kas met dito frontpijpen en ornamentiek, alsmede een nieuwe klaviatuur, registratuur en enig aanvullend binnenpijpwerk (mogelijk het eiken pijpwerk van de Bourdon 16 vt en Holpijp 8 vt).

Bij de tweede ombouw in 1881-82 in de werkplaatsen van Van Oeckelen voorzagen men het instrument opnieuw van een grotendeels nieuwe kas volgens de laatste modeprincipes, waarbij de oude frontpijpen van 1845 werden herplaatst. Mogelijk dateren de houten front-vervoerstukken tevens van 1845.

Het orgel werd voorzien van een nieuwe windvoorziening (magazijnbalg onderin de kas) en dito register- en speelmechaniek (mogelijk weer met gebruikmaking van oud materiaal zoals registertrekkers e.d.). Het klavier werd opnieuw belegd en kreeg een nieuwe omlijsting en nieuwe bakstukken.

De windlade werd ingericht tot de nieuwe dispositie. Daartoe werden nieuw gemaakt de stokken, dammen, slepen, roosters en voorlagen met palmhouten schijven ter vergrendeling.

Het pijpwerk werd aangevuld en veelal een $\frac{1}{2}$ toon opgeschoven en voorzien van expressions. Nieuw vervaardigd werden de Holpijp 8 vt, Viola di Gamba 8 vt en de Trompet 8 vt v.a. c^o. Een gedeelte van de bas van de Spitsfluit 4 vt werd voorzien van lange conductvoeten om zodoende hiervoor een plaats op de kleine windlade te creëren.

Voor een groot octaaf van de Trompet 8 vt was in het geheel geen plaats. Op de daarvoor geëigende plaats van deze pijpen werd het groot octaaf van de Spitsfluit gezet.

Al met al staat het pijpwerk zeer krap op de windlade. Zoveel mogelijk houten pijpen (1845?) zijn daarom afgevoerd.

In Diever zelf werd in 1882 een orgelbalkon gemaakt met 4 gietijzeren draagzuilen en een bijpassende balustrade (zie de tekst op blz. 9).

Aldus heeft men in Diever voor weinig geld toch een tamelijk 'nieuwerwets' orgel kunnen aanschaffen.

Noten.

1. Dr. Regnerus Steensma - Langs de oude Drentse kerken, Bosch & Keuning - Baarn 1977, blz. 66-68.
2. "Stemmen voor Waarheid en Vrede, Evangelisch tijdschrift voor de Protestantische Kerken", Jrg. 1882 blz. 1321; zie ook de samenvattende Repertoriumuitgave in "De Mixtuur" no. 11, oktober 1973.
3. A.J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden. Deel 3, Gorinchem 1841.
4. Archief van het Provinciaal College van Toezicht op de Kerkelijke Administratie der Ned. Herv. Gemeenten in Drenthe - Assen, inv. 187: toelichting op de "Begroting 1884 en plannen leening ad f 1400".
5. Kerkarchief (KA) N.H. gemeente Diever. Brievenboeken 1842-1954; deel II 1864-1918, inv. no. 36 en 37.
6. Ibidem noot 4.
7. KA N.H. gem., inv. no. 65^b, Inkomsten-Uitgavenboek deel I, 1758-1855. Het in het kader van dit onderzoek belangrijke deel II is door brand verwoest.
8. KA N.H. gem., notulen van vergaderingen van kerkvoogden en notabelen, 1855-1937, inv. 32-33.
9. Kerkelijke Courant. Weekblad voor de Nederlandsche Hervormde Kerk, 1882 no. 16, 22 april.
10. F. Talstra - Langs Nederlandse Orgels deel I, Groningen, Friesland en Drenthe. Bosch & Keuning 1979, blz. 52.
11. Vriendelijke mededeling van dhr. F. Talstra te Kommerzijl. De Boekzaal vermeldt de keuring en inspelings door Jhr. Mr. S.W. Trip.
12. G.H.B. Broekhuizen Sr., Orgelbeschrijvingen ca. 1850-1862. Uitgave Vereniging voor Ned. Muziekgeschiedenis door A.J. Gierveld 1986, deel II blz. 765-766.
13. Historische gegevens m.b.t. een fotokaart, serienr. A40; uitgave "De Mixtuur" door G. Verloop te Schagen.
14. E.G.J. Gregoir - Historique de la facture et des facteurs d'orgues, Anvers 1865; facsimilé F.Knuf 1972, blz. 174.

BESCHRIJVING VAN HET VAN OECKELEN-ORGEL ALSMEDE EEN OVERZICHT VAN DE
HUIDIGE STAAT.

- o -

a. Orgelbalkon.

Het orgel staat opgesteld op een orgelbalkon tegen de westmuur van het schip ter breedte van de toren. De galerij dateert van 1959, inclusief de 4 gemarmerde houten draagzuilen.

Deze nieuwe galerij wijkt qua vorm sterk af van de originele, welke de gehele breedte van de middenbeuk besloeg en geheel recht doorgetrokken was.

Ten tijde van de bouw van het orgel was de meest westelijke traveeopening tussen schip en zuiderbeuk dichtgemetseld. De toenmalige trapopgang naar het orgel was aan de zuidzijde gesitueerd (zie foto). Het geheel werd gedragen door vier gietijzeren draagzuilen met 2 smalle siervolutes aan de voorste twee.

De oorspronkelijke balustrade was een profiellijst hoger dan de huidige: de basement-profiellijst van het orgel is nu doorgetrokken als bovenlijst van de balustrade. Dit is volgens de traditionele proportieregels niet geheel juist. In de oude situatie is de basementlijst van de orgelkas dan ook ietwat lager, waarmede de indruk wordt bevestigd dat het orgel in de balustrade is geplaatst, terwijl het in de huidige situatie lijkt alsof de kas óp de balustrade is gezet. De gesneden zijvleugels zijn in verband hiermee in 1959 ca. 12cm lager aangebracht.

De Van Oeckelenbalustrade vertoonde eenzelfde ornamentele paneelvulling als welke nu nog in de orgelkas wordt aangetroffen: een gebogen ruitvorm en twee opgelegde kussenpanelen onder de basementlijst (zie tekst op blz. 9).

De huidige opgelegde (fabrieksmatige) profiellijst midden onder de orgelkas moet een paneelvorm suggereren; de balustrade-onderlijst is te klein en van (te) moderne vorm.

De hol-bolle balustradevorm met een goede paneelindeling, hetwelk vanaf het rechte middengedeelte tot aan de muur loopt, alsmede de vier robuuste draagzuilen met fraaie profileringen en voetstukken vergoeden echter veel en geven het geheel, vooral op enige afstand, toch een rijzig-sierlijke aanblik.

Het neo-barokke karakter van de orgelkas (één van de vele neo-stijlen aan het eind van de 19e eeuw) wordt door deze nieuwe balustradevorm versterkt en past merkwaardig genoeg ook bij de lieflijke 'Biedermeier-klank' van het orgel, dit laatste vanwege de vele oude onderdelen van voor 1882.

Een en ander heeft wel tot gevolg dat het instrument moeilijker in haar specifieke stijlkenmerken is te herleiden en te dateren.

De huidige toestand van de balustrade is goed. Wel is het verfwerk op vele plaatsen beschadigd, uitgezonderd de gemarmerde zuilen, welke in prima staat verkeren.

b. Orgelkas. Stijlkenmerken en datering.

Voornamelijk het kaswerk dateert voor het grootste gedeelte van 1882, de ornamentiek is hoogstwaarschijnlijk voor een belangrijk deel van oudere datum. De frontindeling is zeldzaam in het oeuvre van de 3e en laatste generatie orgelmakers Van Oeckelen. Een en ander hangt nauw samen met het oudere materiaal dat Van Oeckelen in 1882 als 'aanbieding' te Diever plaatste.

De factuur van de frontpijpen is kenmerkend voor de vroege periode van vader Petrus van Oeckelen; deze moeten omstreeks 1845 zijn vervaardigd (zie Historisch Overzicht en het hoofdstuk betreffende het pijpwerk).

Uit de bovengenoemde vroege periode dateren hoogstwaarschijnlijk tevens:

- a. de vazen op de zijtorens (aan de voorzijde een halve cirkel, achterkant plat);
- b. de draperieën aan de bovineinden van de frontpijpen in de 3 torens alsmede het blinderingswerk onder aan de pijpvoeten en van de tussenvelden (tamelijk grillige bladmotieven, verbonden met ronde of uitgelegde strikken, als ook vogelvleugels met strik - tussenvelden -);
- c. de accanthusbladrozetten met denneappel (1/2 en 3/4 afgezaagd) onder de 3 torens.

Deze onderdelen zijn vervaardigd naar de classisistische stijl (draperieën en vazen of urnen). Deze stijl paste Petrus van Oeckelen in de periode tot ca. 1853 veelal toe. Als tijdsbegrenzende voorbeelden mogen hierbij gelden het door Petrus van Oeckelen ontworpen monumentale front van het Timpe-orgel in de Nieuwe Kerk te Groningen (ontwerp van 1828) en de beide 'zusterfronten' te Saaxumhuizen N.H.k. (1850) en Usquert N.H.k. (1852), beide in de provincie Groningen.

Uit 1882 dateren

- a. de orgelkas met kroon- en basementlijst, geprofileerde tussenstijlen en de kenmerkende cannelurefriezen, zowel onder als boven in de middentoren opgenomen;
- b. de harp boven op de middentoren, in deze vorm veel voorkomend bij fronten van de gebr. Van Oeckelen;
- c. de gesneden zijvleugels, welke op details na vrijwel identiek zijn met die van Delfzijl N.H.k. (1889).

Zoals reeds is gememoreerd blijkt de frontindeling zeldzaam te zijn voor de 3e periode Van Oeckelen (de overeenkomst met bv. Garsthuizen (Gr.)(1900) is evident, doch daar zijn de tussenvelden naar voorbeeld van vader Petrus breder).

De frontindeling te Diever moet dan ook in vrij grote mate overeenstemmen met die van ca. 40 jaar eerder, gezien de mensuren en inscripties van de frontpijpen alsmede de maatvoering van het draperie- en snijwerk.

De zijtorens van het voormalige front moeten iets breder zijn geweest: het snijwerk rond de pijpvoeten steekt een weinig over de voorste ronding van het zijtorenfundament, waar voorlangs de profielen zijn bevestigd. Mogelijkerwijs hebben de draperieën aan de buitenzijden nog een smal neerhangend gedeelte gehad welke in 1882 zijn afgezaagd.

De kroon- en basementlijst hebben de gebroeders Van Oeckelen aangepast aan de vroege stijl van de ornamentiek: een compleet-uitgewerkte gedeelde lijst is in het kader van de destijds goedkope aanbidding niet logisch, mede gezien de meestal door hen bij 1-klaviers orgels toegepaste niet-gedeelde profiellijst. Een gedeelde lijst ontwierpen zij veelal bij een robuuster 2-klaviers ontwerp.

T.a.v. de ornamentiek vallen er twee kleine verschillen te constateren vergeleken met de situatie van voor de kerkrestauratie: de 2 draperiestukken van de middentoren zijn omgewisseld en de zijvleugels hangen ca. 12cm lager i.v.m. de aanpassing aan het nieuwe orgelbalkon met borstwering.

Wel een groot verschil echter is de beschildering: voor de kerkrestauratie imitatie-mahonie en gevernist (origineel 1882); t.g.v. de kerkrestauratie in 1959 helder wit geschilderd (front zijdeglans, overige kaswerk mat - grondverf? -), de ornamentiek met rozenobel-bladgoud afgezet.

Na demontage kan worden nagegaan welke de originele kleur van de oudere ornamentiek is geweest. P. van Oeckelen paste omstreeks de veertiger jaren veelal een beige-ivoorkleur toe, soms in combinatie met lichtgroen (Empire-stijl (Smilde N.H.k. 1841, Garmerwolde N.H.k. 1851)). Anderzijds komt ook

mahonie-imitatie voor, de panelen dun aangezet met lijnen en traditionele (bijna 17e eeuws aandoende) bladmotieven. Dit geheel gecombineerd met een witgeschilderde ornamentiek, afgezet met bladgoud (draperieën, snijwerk, vazen, etc.) - Saaxumhuizen vh. N.H.k. (nu in bezit van de Stichting Oude Groninger Kerken), 1850 en Breede N.H.k.; de laatste geheel in mahonie-imitatie, incl. het snijwerk (1849). Ook het Timpe-orgel te Middelbert (1822) zou volgens contract bovenstaande kleuren krijgen. Het wit is daar uiteindelijk vervangen door Orgelkas. Aanvullende detailgegevens. / olijfgroen.

- De buitenmaten van de grotendeels vuren orgelkas zijn 263cm breed x 146cm diep (verhouding 1 : 2,25).
- De klaviatuur bevindt zich aan de linkerzijkant (vanuit de kerk gezien), zoals meestal het geval is bij 1-klaviers orgels van de 3e generatie Van Oeckelen.
- Paneelprofielen: grote en kleine maat, bevestigd tegen de opdikplanken idem naast de klaviatuur (opgelegd):
- De achterwandpanelen zijn niet konsekvent geprofileerd, evenals de bossing. Het paneel boven de klaviatuur is aan de binnenkant wel gebost, het pedaal-schot heeft alleen een raamwerk (zuinigheid en efficiëntie: waar bossing niet zo van nut is ook niet toepassen?).
- Het regelwerk van de kas is d.m.v. pen-gat verbindingen (eiken deuvels) bevestigd. De binnenregels zijn geschroefd (1959?), evenals de pijphangers. De kroon- en basementlijsten hebben zwaluwstaartverbindingen.
- De klavierbak (85 x 56/47cm) is geheel van eiken, incl. het buitenprofiel, conform de gewoonte bij Van Oeckelen (zo ook Van Dam te Leeuwarden). De achterzijde is rood gebeitst.
- De vazen op de beide zijtorens zijn in een halve cirkel gemaakt (achterzijde plat), het cannelurefries boven op de middentoren volgt de cirkel voor 2/3 gedeelte.
- Het pijpvoetsnijwerk van de ronde zijtorens is noodzakelijkerwijs iets spits uitlopend (ouder snijwerk). Dat van de middentoren sluit correct aan - afgezaagd?)
- Rechtsboven in de kas (vanuit de kerk gezien) bevindt zich een opschrift in potlood in een gebogen ruitvorm omvat. Deze ruitvorm is dezelfde welke de originele balustrade (1882) bezat, die tot de laatste kerkrestauratie aanwezig was. De tekst luidt aldus:

"Johannes Noorman oud 27 geboren in 1857 gehuwd met Grietje
Andreae oud 25 geboren in 1856 de hangzolder is gemaakt door
Johannes Noorman aangenomen van kerkvoogd Offrein - Dreiber
gemaakt in 1882 Andreae"

- Het front is in witte zijdeglansverf geschilderd, de zijwanden en achterzijde van de kas, als ook de balustrade zijn in matverf geschilderd. Onder deze matverf is op verscheidene plaatsen de mahonie-onderkleur zichtbaar.
- Met bladgoud zijn afgezet:
 - alle cannelurefriezen en de hengsels van de vazen
 - de 'haren' aan de onderkant van de draperieën
 - de strikken en bloemknoppen in het blinderings-snijwerk
 - gedeelten van de zijvleugels
 - de snaren van de harp, alsmede veel randen daarvan
 - de denneappels van de accanthusrozetten onder de torens
 - de labia van de frontpijpen
- Rechtsonder aan de zijwand bevindt zich aan de binnenzijde een uitsparing voor de peilstok van de oorspronkelijke (magazijn)balg en is een stuk hout ingepast op de plaats waar de handpomp de kas uitstak.

Vanwege uitdroging, mede als gevolg van de heteluchtverwarming zijn, van de meeste luiken de panelen op vele plaatsen gescheurd, de naden zijn erg zichtbaar. Ook zijn veel luiken kromgetrokken.
De staat van het schilderwerk is matig (zij- en achterwand) tot redelijk (front). Het bladgoud is in goede staat.

b. De windvoorziening.

Lukas Rinkema wijzigde de windvoorziening in 1959 t.g.v. de herplaatsing van het orgel in de gerestaureerde kerk.
Voorheen was een grote originele Van Oeckelen magazijnbalg aanwezig (1882), de sleuven in de kas voor peilstok en handpomp zijn nog aanwezig. Rinkema verving deze grote balg jammergenoeg door een moderne kleine zakmagazijnbalg ('Schwimmer')(90 x 70cm buitenwerks), welke middels een rolgordijnconstructie (korte afstand) op de, waarschijnlijk tevens door Rinkema geplaatste motor is aangesloten. De motor is van het type Meidinger NTK 41 G, vermogen 0.4 PS (een grote langzaamloper). De grote dempkist is van multiplex met een zachtboarddemping, bevestigd aan een grenen/mahonie raamwerk. De balg is van mahonie, zowel het reservoir als het blad. De motordemping is onvoldoende. Balg en motor zijn geplaatst in de onderkast onder de windlade. Beiden zijn in goede staat. Wel is vanwege deze constructie de windtoevoer amper voldoende en is een vrij sterke motor'ribbel' in de pijpklank hoorbaar bij de trompet 8 vt, doch met name bij de fluiten 8, 4 en 2 voet.

Vanaf de balg loopt een horizontaal gelegen kort windkanaal (22.5 x 19.5cm buitenwerks)(1882) met een nieuw verticaal verbindingsstuk (22 x 22cm)(Holt-huis 1982) naar een horizontaal bovenliggend oud gedeelte (22 x 18 cm)(1882) dat doorloopt tot rechts naast de eiken klavieromraming, alwaar de originele ontlaat voor de windlosser nog aanwezig is.

Deze aanleg dateert van 1882: in het bovenste stuk windkanaal is een inkeping (de naden beleerd) i.v.m. de ruimte voor de muziekbak. De hiergenoemde kanalisatie is van grenen.

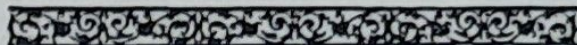
De originele registertrekker voor de windlosser (oorspronkelijk vrijwel recht boven het ventiel) is gebruikt voor een pneumatische tremulant (1959), aangesloten op het kanaal d.m.v. waxaflexslang. Een gedeelte van de afgezaagde registertrekker is gebruikt t.b.v. de afdichting tussen rolgordijn en balg.

Vanaf het bovenliggende horizontale grenen windkanaal (1882) ligt een oud eiken kanaalgedeelte dat aansluit op de lade (27 x 11cm buitenwerks). Deze ladeaansluiting is direct achter het klavierraam. Dit gedeelte dateert waarschijnlijk van ca. 1845: op de pulpeetplank in de ventielkast van de windlade zijn potloodstrepen aanwezig ter markering van de positie van het bovengenoemde aansluitkanaal. De rechthoekige maatvoering komt overeen met die van de vroege periode-P. van Oeckelen (bij Timpe meer in het vierkant). Dit eiken kanaalgedeelte vertoont aan de onderkant een scheur, het leer rond de hoeken is verdroogd.

Geheel links in de ventielkast van de windlade bevindt zich de oudste kanaalopening (waarschijnlijk van Timpe). Zie bij windlade.

c. De windlade.

De aan de onderzijde gesponselde windlade (br.x d.x h. 207 x 60.5 x 25.5cm, pulpeetplank t/m pijpstok) is voor een belangrijk deel zeer waarschijnlijk door J.W. Timpe vervaardigd en kan aanvankelijk voor een klein balustradeorgeltje of een Bovenwerk bestemd zijn geweest.

De buitenmaten van de bovenwerkklade (6 registers) van m.n. Saaxumhuizen N.H.k. (P. van Oeckelen 1850) stemmen vrijwel met die van de lade te Diever overeen. In het vroege werk van P. van Oeckelen heeft deze door de jarenlange contacten en later de overname van het bedrijf van Timpe veel van diens vernieuwende ideeën betreffende windladen overgenomen, b.v. ruime cancellen, pijpopstelling, lossen ventielen, trekpuntverhoudingen e.d.. Links opzij van de ventielkast is een (waarschijnlijk oorspronkelijke) kanaalopening gezaagd, maat 13 x 6.3cm.

De huidige windinlaat is later ingezaagd rechts onder in de ventielkast (zie bij windvoorziening).

Van Timpe is het cancellenraam en de volledige ventielkast. Het raamwerk is bevestigd met een lange zwaluwstaartverbinding.

De deling is diatonisch pyramidaal, (van achteren gezien) van links naar rechts:

f^3 dis^3 cis^3 etc. tot Cis C D E etc. tot d^3 e^3 .

Van 1881/2 dateren de pijpstukken, roosters, stempels en de voorlagen, alle van Braziliaans mahonie, de voorlagen bevestigd d.m.v. de voor de latere Van Oeckelenfactuur karakteristieke palmhouten schijven (gedraaid en geprofileerd), draaiend op eveneens palmhouten schroeven en op hun plaats extra bevestigd met ijzeren klemmen (houder en schroef). Veel roest.

De voorlagen zijn nogal scheluw getrokken, doch worden nog wel goed aangedrukt. De lade is rondom bij de voorlagen beleerd. Het leer is verdroogd. Aan de voorzijde van het cancelraam bevinden zich veel opgespijkerde reparatie?-plankjes.

De originele stokbevestiging is d.m.v. mahonie-aandrukklosjes met ijzeren schroeven. De Trompetstok is met moderne messing schroeven bevestigd. De oude klosjes zijn nog aanwezig.

De roosterbevestigingsplanken aan de zijkanten zijn eveneens van mahonie met kraalprofiel.

De sponsels aan de onderzijde van de lade zijn geheel met leer overtrokken. Veel naden. Belering onder de slepen en op de dammen.

De windlade lijkt in het midden iets te zijn doorgezakt. De blinde proef leverde zeer veel windverlies op. Ook is er in droogteperiodes ietwat doorspraak. De lade is volkomen lek.

De ventielkast is van binnen wit geschilderd. De witleren pulpeten met leren pulpeetmoertjes zijn bevestigd d.m.v. een op de bodem geplakte leerbaan. De messing ventielveren (2.2mm dik), alsmede het andere messingdraad is origineel en in tamelijk goede staat, zij het aan de onderzijde wel tamelijk geoxideerd.

De veren worden gedeeltelijk op hun plaats gehouden middels een eiken raster, doch drukken zonder houder of inkeping op de pulpeetplank (Timpe-kenmerk).

De ventielvorm is eveneens kenmerkend voor die van Timpe: ruim 1/3 gedeelte horizontaal, daarna de milde afschuining (30° , lengte 23mm)(voorzijde), de achterzijde 15° , lengte 45mm).

De achterbevestiging geschiedt d.m.v. een losse messing stift. De ventielen zijn los uitneembaar (Timpe). Ze zijn dubbel beleerd.

Enkele trekpuntmaten:

- bevestiging abstract (messing abstractoog, nu met kernlaken, oorspr. waarsch. gefestonneerd): 6.3cm vanaf de voorzijde
- bevestigingspunt ventielveer 9.7cm v.a. voorzijde
- bevestigingsstift achter 1.2cm v.a. achterzijde
- geleidestiften (2 langs zij) 4cm v.a. voorzijde.

De overige maten:

- grootte	:	207 x 60.5cm
- slepen	:	8 Bas-Discantdeling bij Bourdon 16 vt c/cis
- hoogte ventielkast	:	18.8cm
- diepte ventielkast	:	28.5cm
- pulpeetplank	:	2.1cm
- lengte ventiel	:	20cm
- breedte ventiel	:	27mm (groot C) tot ca. 20mm (f^3)
- lengte ventielopening	:	17.5cm
- breedte vent.opening	:	16.5mm tot ca. 10mm
- cancelhoogte	:	7cm
- cancelraamhoogte	:	7.7cm
- damhoogte	:	9.5mm
- stokdikte	:	3.5cm
- sleepbreedte	:	22.5mm (Bourdon 16 vt Disc.) tot 52.5mm (Trompet)
- sleepdikte	:	8mm
- roosterdikte	:	1cm
- roosterhoogte	:	9.5cm (8.8)(trompet en Fluit 4 vt gr. oct.); rest 13.7cm (12.7cm)

d. De registertraktuur.

Deze dateert van 1881/2 - mogelijk is destijds wel materiaal van ca. 1845 gebruikt, b.v. de registertrekkers - en is exemplarisch voor vrijwel het gehele 1 klaviers-oeuvre van de 3e generatie Van Oeckelen, doelmatig, eenvoudig en degelijk.

Korte vierkante (27 mm^2) registertrekkers, lengte tot de registerknop ca. 38.5cm, verbonden met verticale loodrecht tot schuin bevestigde ijzeren registerhevels (in zwarte menie), lengte ca. 54cm. Deze zijn weer aan de registertrekker bevestigd met een dikke messing stift (kwartslag omgebogen) en een grote ledermoer.

De registerknoppen zijn tevens karakteristiek voor deze periode-Van Oeckelen: ebben knoppen, gedraaid, geprofileerd en gepolitoerd (lengte 83mm, doorsnee 45.7mm) met ivoren plaatjes voorop in de knop met zwart geschilderde letters (type drukletter).

De ijzeren registerhevels zijn aan de onderzijde bevestigd in een eiken hevelbalk met een bovenop ingelegde rondstaaf, welke is geschroefd aan de kasregel waarop tevens de windlade rust. De uiteinden van deze hevelbalk zijn in hol-bol profiel gezaagd.

De bevestiging van de registerhevels aan de sleep geschiedt d.m.v. een eiken opdik (38mm) rondom de sleep. De sleepbevestiging in de uitgefreesde opdik is los en wordt op zijn plaats gehouden d.m.v. houten pennen met fraai handvat (kenmerk-Van Oeck.). De bevestiging opdik-registerhevel is weer met messing pen en ledermoer.

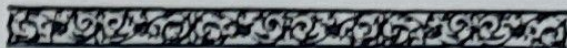
De slepen hebben aan de andere zijde van de lade tevens een opdik-stop (met een deuvet bevestigd en gelijmd). De sleepgang is 25mm. De bevestigingsverhouding sleep-registerhevel is 20-34cm op de totale lengte van 54cm (5 : 8). De registertraktuur is over het algemeen in goede staat, de hevels zijn wel tamelijk roestig.

e. De klaviatuur en de speeltraktuur.

Het klavier bestaat uit een eiken klavierraam en eiken toetsen. Deze dateren mogelijk van ca. 1845. De opgelijmde boventoetsen zijn van ebben. Het beleg van de bakstukken is waarschijnlijk in 1882 vervangen door de huidige: beleg van ebbenhout, gepolitoerd en voorzien van een halfrond profiel bij de hoeken. Aan de voorzijde is een rechthoekig stukje been ingelegd. Het klavierbeleg is van 1882: ivoor beleg met dito frontons, gedeeld in smalle en brede stukjes (achter, resp. voor). Het beleg is gelijmd en bespijked met messing pennetjes (2 op het smalle, 3 op het brede deel, 2 op de frontons). Er is een leerkussen onder de toetsen aangebracht. De toetsen worden op hun plaats gehouden met 1 dikke messing achterstift en 1 stift per toets midden in een sleuf welke halverwege het belegde deel van de ondertoetsen is ingefreesd (niet ingevoerd). Tussen de klavierbak en de toetsen is een eiken plank aangebracht welke met ebben is gefineerd. Deze is bevestigd met op de plank gelijmde klossen met een doorboord gat (uiteinden). Op het klavierraam is een messing stift bevestigd alwaar de klos met gat ingepast wordt (standaard Van Oeckelen). Er is een origineel eiken klavierdeksel aanwezig, met gebogen ronde handvaten. Het originele pedaalklavier van 1882 (C-a^o) is in 1982 vervangen door een ander authentiek exemplaar met de omvang C-d. De toetsen b^o-d1 zijn daarbij verbonden met de manuaaltoetsen d.m.v. een eiken lat vlak boven de toetsen, waaraan messing draden en dito bladveertjes zijn verbonden. De orgelbank is tevens exemplarisch voor Van Oeckelen-3e generatie: sterk schuine zijflanken, opengewerkt met een neo-gotisch kruisbloemmotief. Het bovenblad van de bank is in 1982 vernieuwd.

De verdere speeltraktuur (1882) bestaat uit een liggend welraam onder de windlade, hangend aan de ladesteunders. Dit welraam heeft de breedte van het klavier en is derhalve breder dan de windlade (diepte). Aan de frontzijde steekt zij een eind uit. Het welraam is van grenen met een kraalprofiel aan de bovenrand en langs zij van de windlade en bij de voorlagen. De wellen (met leer ingevoerd) zijn van ijzer (in zwarte menie) met messing welarpjes, draaiend in mahonie welklosjes met daarin een metalen stelstift. De grenen abstracten zijn middels hardhouten klosjes bevestigd aan de loden klavierwinkels, welke d.m.v. een ijzeren rondstaaf zijn bevestigd in een mahonie winkelbalk (br. x h. 80 x 72mm) met afgeronde hoeken (bovenranden),; ook dit is exemplarisch voor deze Van Oeckelenperiode. Het draaipunt van deze loden winkels is op ca. de halve toetslengte (zie de maten). De abstracten zijn voor een groot deel vernieuwd (Renkema?). De oude abstracten zijn aan de uiteinden met touw omwonden, de nieuwe met kaftpapier. Het mahonie pedaalwelbord in korte en lange hol-bolle vorm heeft eveneens metalen wellen, echter met geschroefde metalen hangertjes (geoxideerd) aan de binnenzijde en mahonie klosjes aan de buitenzijde. De aanhanging aan het klavier geschiedt d.m.v. een mahonie blind balansklaviertje met messing bladveertjes onder het klavier, even buiten de kas (vlak voor het pedaalschot). De brede grenen abstracten zijn hier alle oud en met touw omwonden.

De huidige staat is redelijk. Het klavier functioneert nog het beste, de speelaard is nog redelijk aangenaam (vanwege de ventielveren welke nog in een goede staat bevinden, zij het geoxideerd, alsmede de kleine ventielen). Er is bij de middentoetsstiften over het algemeen weinig slijtage geconstateerd. Het klavierbeleg is voor een groot gedeelte sterk vergeeld, het middengedeelte uitgesleten. De messing pennetjes zijn vooral bij de frontons geoxideerd. De ijzeren wellen zijn over het algemeen vrij sterk door roest aangetast.

f. Het Pijpwerk.

Algemene kenmerken metalen pijpwerk.

Timpe, ca. 1830:

- oppervlaktestructuur vrij glad, vrij veel streep en tamelijk vlekkelig, niet gehamerd, legering 2/3 lood, 1/3 tin (Timpe, Middelbert -1822. De pijpleuren van Middelbert en Diever zijn hetzelfde): lichtgrijs-bruine kleur (waarschijnlijk iets gelakt - zeer dunne schellak).
- brede witte bolus bij kern, rode soldeerbolus bij soldeernaad corpus
- soldeernaad corpus plat en normale breedte (ca. 1.5mm), vrij netjes bewerkt; idem corpus/voet (c/v) slordiger en vrij dik, de voet lijkt soms iets in te springen
- stevige tot dikke wand, wel onregelmatig geschaafd, naar boven toe nauwelijks dunner
- binnenwand ruw, veel kras
- zeer schuine kernfase 40 à 50°, soms gefaseerd (1882?); normale kerndikte
- bovenlabium: langs zij iets schuin ingeritst, boven einde bijgedrukt (prestanten), onderlabium bijgedrukt; bij de Spitsfluit 4 vt geheel ingeritst spitslabium, bij de Fluit 2 vt vrijwel geheel bijgedrukt.
- bovenstaande kenmerken zijn identiek met het pijpwerk van de Nieuwe Kerk te Groningen (Timpe, 1829-1831). Timpe werd aldaar gekozen, mede omdat hij "reeds eene aanmerkelijke quantiteit geschikte pijpen en ook windladen in gereedheid heeft en eene genoegzame partij droog wagenschot op zolder heeft...".
- mensuren gemiddeld, evenals opsneden, kernspleetwijdte en voetopeningen
- de opsneden, enkele uitgezonderd, zijn over het algemeen vrij recht en netjes bewerkt
- aantal kernsteken (steekjes) gemiddeld 5-13
- de oudste geschreven inscripties voor op corpus en voet, dun en mooi regelmatig in eenvoudig-sierlijke letter, de inscripties van 1882 zijn op het bovenlabium ingekrast, kleiner en iets hoekig-dik.

P. van Oeckelen, ca. 1845 (frontpijpen): zie bij Prestant 8 vt.

Gebr. Van Oeckelen, 1882:

- oppervlaktestructuur lijkt op die van Timpe, doch is iets minder glad, nog meer streep, minder spikkelig en vlekkelig, eveneens niet gehamerd.
- kleur grijs-blauw (niet gelakt)
- overal rode soldeerbolus
- soldeernaad vrij klein, plat en netjes, ook tussen c. en v.
- overal volledig ingeritste labia
- grote hoofdletter-slaginscriptie voorop c. (kenmerk latere Van Oeck.)
- iets dikkere kern dan Timpe en eveneens minder schuine kernfase
- stevige wanddikte
- iets meer kernstek en, iets groffer en regelmatig gestoken.

De oorspronkelijk toonhoogte van Timpe verschilt niet veel met de huidige ("orkesttoon in een gelijkzwevende Temperatuur", Timpe Middelbert).

Wel is onder andere t.b.v. de expressions het meeste pijpwerk een halve tot hele toon verschoven, een enkel register uitgezonderd (zie specificatie).

De staat waarin het pijpwerk verkeert is redelijk tot goed, behalve de frontprestant, welke door de vele uitsnijdingen constructief wat zwakker is. Hier zijn vele beschadigingen en wordt veel met tape bij elkaar gehouden.

In 1882 is, ondanks de expressions, weinig aan opsneden, kernen, voetopeningen e.d. gewijzigd, zodat de intonatie van de 3 genoemde periodes tamelijk gaaf is bewaard gebleven. Wel zijn de meeste pijpen (m.n. de kleinere) aan de bovenranden en steminrichtingen zeer beschadigd, als ook bij een labia en opsneden.

De houten pijpen zijn alle reeds in 1982 opnieuw verlijmd, de hoeken zijn met touw omwonden.

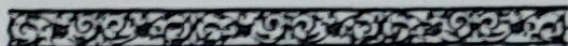
Specificatie.

De aangegeven volgorde is tevens die van de opstelling op de lade.

Prestant 8 voet - P. van Oeckelen, ca. 1845. Tin, gepolijst, de frontlabia met bladgoud voorzien.

Front.

- Cis t/m G in de middentoren, C, Gis t/m c binnen en afgevoerd. 2 binnestaande pijpen met lange voet -tin- (oorspronkelijk ook in de zijtoren van het oude front (waarschijnlijk 1845, Tjamsweer))(zie het oude snijwerk en blz. 8 van dit rapport), de overige 3 met korte voet - gewoon orgelmetaal en spitslabium (waarsch. 1882)-, groot C van hout en gedekt. Alle binnepijpen met baarden, in het front geen baarden.
- d - d1 in linker-zijtoeren (vanuit de kerk gezien); cis - cis1 in rechter-zijtoeren; e1, fis1 en gis1 in linkertussen veld onder, rest loos; dis1 t/m a1 in rechtertussenveld onder, de rest loos (om en om sprekend); vanaf b1, h1 t/m f3 op de lade. De bovenste tussenvelden zijn loos.
- De afgevoerde pijpen worden middels loden conducten (veel deuken) aangesloten op 6 eiken vervoerstokken (mogelijk van 1845). C t/m F staan op vervoerklossen met een eiken windtoevoerregelknopje in de voet. Alle vervoerklossen zijn van vuren.
- In de toeren opgeworpen labia, de tussenvelden met rits langs zij met bijgedrukte labia.
- Alle frontpijpen rechthoekig uitgesneden met stemkrul (expression), behalve het kleine tussenveld linksonder: hier rond/ovaal uitgesneden met stemlappen, de 3 sprekende pijpen hiervan echter wel stemkrul.
- Alle frontpijpen hebben grote over lengte met vele uitsnijdingen (tot 5), de teno rpijpen in de zijtorens tot de helft over lengte.
- Expressions t/m cis3, stemuitsnijdingen t/m e1, e t/m gis1 geen express..
- Het pijpwerk op de lade is overwegend van Timpe, zeer waarschijnlijk genomen uit een Octaaf 2 vt (zie dispositie Broekhuizen): hoofdletters en klein octaafinscripties met 0 gemerkt.
- De oude inscripties bevinden zich voor op het corpus geheel bovenaan (dun en regelmatig) en lijken veel op de Timpeinscripties (zelfde pijpenmakers uit het bedrijf van Timpe in 1837 mee overgegaan naar Van Oeckelen?). Ook de inscripties te Havelte van de uitbreiding van 1840 komen sterk hiermee overeen.
- In 1882 zijn de pijpen alleen van nieuwe nummering voorzien (de linker- en rechter zijtoeren achtereenvolgens van links naar rechts genummerd 1 t/m 14 en een halve toon opgeschoven (groot Cis in het front was oorspronkelijk groot C)).
- De frontpijplabia zijn hoog en tamelijk smal (minder dan $1/4 \varnothing$)(zo ook te Havelte (1819/m.n. 1840) en Appingedam, Nicolaikerkerk, Van O. 1842); de opsneden zijn daarmee in verhouding (tussen $1/4$ en $1/3$, v.a. cis1 zijn de labia wel $1/4 \varnothing$, de opsnede blijft ca. 3.5)
- Voetopeningen: matig tot aan de kleine kant, dunne kernen, fase 45 tot 60° van bas naar discant, dunne kernsteken van 0 tot 15 steekjes bij de grootste pijpen (gemiddeld 8 tot 10).

- De klank van de frontpijpen is tamelijk rond met een ietwat stugge en langzame aanspraak, de pijpen op de lade (bij de overgang) van helder met streek (Van Oeckelen 1882) naar vol en draagkrachtig (Timpe); de overgang is duidelijk hoorbaar vanwege
- de mensuur'aanpassing' van front- naar ladepijpwerk. Deze is uitgevoerd met 2 toegevoegde pijpen op ais1 en h1 (1882) op de lade, pijpwerk met slagletter, iets strijkend van klank, smaller gelabieerd en enger dan het oude pijpwerk vanaf c2: ineens een breder labium en wijdere mensuur (h1: Ø 27.5mm, c2: Ø 30mm). De zes hoogste pijpen hebben een kortere voet (uit een ander register afkomstig), de mensuur sluit wel aan.
- Globaal diameterverloop (buitenwerks gemeten) op Cis (oorspr. C):
Cis Ø 120, cis Ø 7.5, cis1 Ø 41.5, cis2 Ø 29.5, cis3 Ø 18.5

Bourdon 16 voet Bas/Discant Deling: Bas C - c⁰
Discant cis⁰ - f3

- C t/m cis1 van hout, waarvan C - fis van grenen, inclusief de voorlagen (1882?) en g - cis1 geheel van eiken (1845?), voorlagen met messing stiften.
- Alle pijpen van hout zijn afgevoerd (loodconducten) en opgebant direct achter het front op een plank waarop vuren conductklossen zijn bevestigd.
- Alle houten pijpwerk met eiken stoppen en voeten, de laatste soms achtkantig, soms rond (taps toelopend), de bovineinden met touw omwonden.
- Vanaf d1 van metaal (Timpe ca. 1830) en op de lade. Vrij wijde mensuur. Losse hoeden met krantepapier van 1882. Ingeritste spitslabia, v.a. gis2 langszij ingeritst en boven en onder bijgedrukt.
- Geheel met baarden
- Vrij hoge opsneden, 8-13 kernsteken (1882)
- Niet verschoven
- Inscripties hoed en c./v. resp. kleine- en hoofdletter
- Veel voeten beschadigd, krom of doorgezakt (metalen pijpwerk)
- Het houten pijpwerk is reeds gerestaureerd
- Volle dragende toon, een fraai register.

Holpijp 8 voet - Geheel van 1882 (metalen pijpwerkgedeelte)

- C t/m H geheel van eiken (1845?), hoog opgebant op vuren stok, gevoed door metaalconduct, ronde eiken voeten, voorlagen met messing stiften.
- Spitslabia
- Slagletterinscriptie
- Vrij wijde mensuur
- Geheel met baarden
- Veel kleine kernsteken: de grote ca. 20, de kleinste ca. 11; heel kleine dubbele kernfase onderaan bij de kernsteken
- middelmatig grote voetopeningen, idem middelmatig hoge opsneden
- Lieflijk-volle klank, wel present, mooi sterkteverloop.

Viola di Gamba 8 voet - Geheel 1882.

- Groot octaaf gecombineerd met de Holpijp
- Spitslabia
- Geheel met kastbaarden
- Vanaf e2 en g2 - f3 zonder expressions, het overige pijpwerk met expr..

Octaaf 4 voet - Timpe ca. 1830, Van Oeckelen 1882 (uiterste bas en disc.)

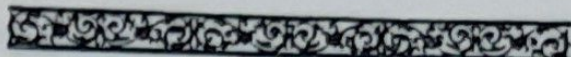
- Groot octaaf met baarden
- Expressions t/m h1, vanaf c3 volle lengte zonder stemkrul
- Ingewikkeld inscriptiebeeld: in 1882 (bij plaatsing in de kerk een aantal pijpen opnieuw $\frac{1}{2}$ toon verschoven nadat een ander plan daartoe reeds op de labia was ingekrast
- Voeten genummerd 8.16.22.24.26.27.28 (bijv.) alsmede een v daaronder
- Algemene beeld:
 - C t/m Fis 1882) stemranden beschadigd
 - G t/m f2 1830 (globaal een hele toon opgeschoven)) alsook labia, veel
 - fis2 t/m f3 1882 veelal restpijpwerk) deuken en kromme pijpen
- Inscriptiebeeld (de jaartallen hebben betrekking op de inscripties):
 - a : g 1830 ^B_v
 - ais: gis 1830 (Corpus,Cp) ais 1882
 - b : a 1830 (1882 etc)
 - c1 : B 1830 Cp / a^x 1830 V(oet) L(abium): cis en c daaronder 1882
 - b1 : a^x 1830 Cp / a)
22) Voet)1830
v)
 - c2 : als c1 (ook hoofdletter B)
 - f2 : Cp e)1830
v dis)
 - L fis (de fis-haal is doorgekrast)
 - fis2: F^x 1882 slagl. L: f 1882 (geschreven(!))
 - g²) : 2 tinnen pijpen, ouder dan 1830; inscr. op linkerzijkant ($\frac{1}{2}$ toon opgeschoven); lab. vorm komt overeen met die van Timpe = bij kleine pijpen overeenkomstig met P.C. Schnitger en Hinsz: 2 pijpen uit een Schnitgermixtuur? g² genummerd met 43, a² genummerd met 45
 - ais2: A^x M (=Mixtuur) 1882
 - c3
 - d3) : idem 1882, slagl. + handgeschreven inscr., niet verschoven
 - e3
 - b2 t/m f3 (diatonisch): idem 1882, doch $\frac{1}{2}$ toon teruggeschoven, alleen slagl..

Spitsfluit 4 voet (op registerknop: Speelfluit) - Volledig Timpe ca. 1830.

- Geheel een halve toon opgeschoven, groot C nieuw bijgemaakt 1882
- Expressions C t/m B, behalve A; c t/m d1 stemkrullen; dis1 t/m f3 volle lengte
- Sterk conisch en volledig ingeritst Spitslabium
- Vanwege te weinig plaatsruimte zijn een aantal pijpen van lange conductvoeten voorzien (1882): F,Gis,A,c,cis,e,f,gis t/m a1
- F met baarden, rest zonder
- Groot deel van groot octaaf staat opgesteld tussen de Trompet 8 vt (afgevoerd met conducten)
- Stemranden zeer beschadigd, voeten gedeukt

Woudfluit 2 voet - Geheel Timpe ca. 1830, mogelijk vanaf dis - Timpe ca. 1820.

- C t/m d gedekt, 1830; vanaf dis t/m f3 cilindrisch open
- open pijpwerk (ouder?) Timpepijpwerk, afkomstig van een Flageolet 1 vt
- op enkele pijpen na is het register 1 tot $1\frac{1}{2}$ toon (het 1 voets pijpwerk een

octaaf + 1½ toon teruggeschoven en bijgesneden (hier en daar halve corpusinscripties aan de bovenrand), het ontstane mensuur'gat' is met enige restpijpen opgevuld

- dis t/m c2 met stemkrullen i.v.m. het overdekkende rooster van de Trompet (zeer moeilijk bereikbaar); losse hoeden, papier 1882
- brede labiëring van het open pijpwerk, in de discant een volgens de verhouding lage opsnede
- dunne kernen
- in de bas lichte kernsteken (5-20 steekjes), in de discant geen kernsteken
- F vrijwel dezelfde mensuur als Dis (opschuiving hier gerealiseerd)
- Inscripties:
op voet steeds K aanduiding, alsmede op Cp een 2, op de voet steeds een F₂ (Fluit 2) aanduiding; in de discant op de linkerzijde van de V: $\frac{fl}{1}$ in een andere hand dan op het corpus (Cp), waarbij steeds 2 vermeld staat: reeds in ca. 1830 of 1845 tot Fluit 2 omgewerkt.
Resumerend: op de grootste open pijpen: Cp hoofdletter en 2
V kleine letter en 1

- Inscriptieoverzicht:

groot C, voor op Cp en V: "Fluit 2^{vt}", en eveneens Cis, links er naast en op de hoed (H): C

D geen Timpe, inscr. op linker zijde van Cp en V: D; hogere voet F (zie boven) Cp /V: dis, L(abium): cis, geen K aanduiding

Fis Timpe, Cp/V: e, L: Cis (1882)(!)

G Cp/V: e, gat in de voet, diepere kernsteken (andere hand)

Gis Cp/H: K en F, V: $\frac{f}{K}$, onderaan F₂

A Cp: Fis, V: fis, H: F[♯] (wel oude inscr.)
K

H V: Gis, ook op C/H een hoofdletter
K

cis : in 1882 geplaatst t.b.v. de mensuurcorrectie; meer lood, dikwandig, weer iets latere hoed (geen inscr.) en baarden; spits bijgedrukt lab. (vrij scherpe rand), kortere voet als de rest; dikke soldeernaad voor Cp en V, wel rode bolus bij lab. (rep. 1882?); inscriptie onder labium: "mixstuiir", op rechterzijde: G

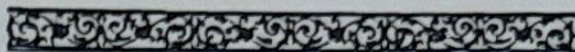
dis : cilindrisch open, wijd; Cp/V: f, L: D (1882)(!)
2

vervolg steeds 1½ toon teruggeschoven tot
ais1 : Cp/V: B, L: gis (1882), V onder: fl
1

g2 : Cp/V: a^x, L: g (1882), Cp linkerzijde: fl etc..
1

Trompet 8 voet vanaf c^o - Geheel Gebr. Van Oeckelen 1882, mogelijk met een aantal voorraadkelen, -stevens en -koppen.

- Ronde loden koppen en stevens, het bovineinde van de stavel verstevigd met een messing band (standaard 2 generaties Van Oeckelen)
- Wijde beker- en keelmensuur; messing keel met schuine afsluiting (rechthoekig)
- c^o t/m g1 stevens met geheel open voet, precies aansluitend in het daartoe uitgeboorde (gefreesde) stokgat; vanaf gis1 t/m f3 plotseling veel engere stevens en ketelvormige borigen en stavelafsluitingen; de beker- en keelmensuur is wel normaal aansluitend
- 3 staveluitlaten (koppeling luchtkolom cancel-beker) als een conduct, aan het uiteinde gedekt

- tongen zonder geknipte hoeken
- belering van c^o/t/m e1 (dik wit leer), geen overgang naar open keel d.m.v. karton of speelkaarten (bij Van Oeck. vaak toegepast)
- slagletterinscriptie, corresponderend met de toetsnamen
- zeer krachtig en rond klinkend tongwerk, in klank echter niet echt passend bij het overige materiaal
- op een aantal tonen na is de intonatie goed bewaard gebleven.

- o - o - o - o - o - o - o -

RESTAURATIE EN KLEINE UITBREIDING VAN HET VAN OECKELEN-ORGEL.
VERANTWOORDING EN OMSCHRIJVING.

- o -

a. Orgelkas. Reconstructie kleurstelling.

Een mogelijke reden van de herbeschildering (1959) in volledig wit, met bladgoud afgezet, zou kunnen zijn, dat op het van ca. 1845 daterende snijwerk deze witte onderkleur en bladgoudafzetting is teruggevonden. Na demontage van orgel en ornamentiek kan e.e.a. definitief worden vastgesteld.

Zou het resultaat daarvan inderdaad de bovenstaande hypothese bevestigen, is het aanbevelenswaard de kleuren van zowel de periode 1882 als 1845 te reconstrueren, respectievelijk te handhaven.

De kaskleur (incl. de profileringen) zou dan weer imitatie-mahonie worden, de ornamentiek blijft in de huidige kleurstelling: gebroken- of ivoorwit, met bladgoud afgezet. Het resultaat lijkt dan dat van Saaxumhuizen (Van Oeckelen, 1850).

De eiken klavierbak is aan de achterzijde rood gebeitst, zoals destijds vaak te doen gebruikelijk. Ook de voorzijde is waarschijnlijk op deze wijze gekleurd in aansluiting aan de mahoniekleur van de kas. Ook dit dient dan te worden hersteld.

De balustrade zou tevens in mahonie geschilderd moeten worden en, op dezelfde wijze als nu, de panelen met bladgoud afgezet. De pilaren kunnen in de huidige beschildering gehandhaafd blijven.

Vooraf aan bovengenoemde werkzaamheden dient te worden overwogen de (onder-)profilering van de balustrade (1959) te vervangen door fraaiere profielen die beter bij de oude profielen aansluiten. Tevens kan (hiermee) een verhoging van ca. 10 à 12cm worden gerealiseerd. Hierdoor wordt het met eenvoudige middelen mogelijk de oude frontverhoudingen (zie de oude foto en blz. 7) te herstellen: de orgelkas niet óp, doch in de balustrade geplaatst.

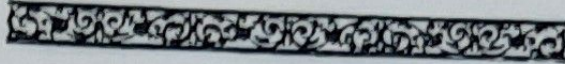
Op deze wijze wint de kas met de balustrade aanmerkelijk aan levendigheid en allure en steekt het geheel vanwege de nieuwe kleurstelling beter af tegen de ietwat grauwe grijs-beige muren.

b. Windvoorziening.

De oude magazijnbalg is verdwenen. Voorgesteld wordt deze te reconstrueren, evenwel met weglating van de schepbalgen en het reservoir, doch met toevoeging van een kleine tussenbalg tussen motor en hoofdbalg. De bestaande zakmagazijnbalg kan daartoe worden benut. Dit teneinde een zo gunstig mogelijke werking van de motor te garanderen.

Zowel de motor, geplaatst in de verbeterde dempkist, als de voorbalg kunnen links naast de orgelkas worden geplaatst in een bijpassende omkisting. De hoofdbalg en een extra omgelegd (verlengd) windkanaal met daarin de nieuwe toegevoegde tremulant (naar Timpe) te plaatsen onder in de hoofdkas onder de windlade.

De maatvoering van het hoofdkanaal kan dezelfde zijn als het oude kanaaldeelte dat aansluit op de ventielkast van de windlade (waarschijnlijk van 1845 - P. van Oeckelen - vm. orgel te Tjamsweer).

c. Uitbreiding.

De kerk te Diever is één der fraaiste in de provincie Drenthe en heeft een zeer goede akoestiek, met name voor orgel- en vocale muziek. De huidige activiteiten ter plaatse zowel op kerkelijk als op cultureel terrein zijn, met name op instigatie van de huidige organist dhr. Mar Bruynzeel, de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. De serie zomeravondconcerten wordt goed bezocht, mede vanwege het grote aantal toeristen uit de nabije omgeving.

Zoals op blz. 2 is gesteld, was reeds voor de toenmalige kerkruimte het in 1882 geplaatste orgel krap toereikend voor wat betreft draagkracht en volume. Na de kerkrestauratie is dit zeker het geval vanwege de aanmerkelijke inhoudsvergroting van de kerk.

Zowel voor het kerkelijke als concertante gebruik doet zich het gemis voelen van een meervoudige vulstem, alsmede een volledig in het groot octaaf uitgebouwd tongwerk.

Een dergelijke kleine, doch essentiële uitbreiding van het orgel is echter met de huidige ladediepte niet te realiseren: het op de lade geplaatste pijpwerk staat zeer krap opgesteld en stemmen als ook stemming houden is een probleem, ook afgezien van de momenteel zeer lekke windlade.

Na nauw overleg met de restaurateur wordt voorgesteld van de windlade alle scheien, sponsels en zijregels te vervangen door nieuwe, welke 2 stokbreedtes langer zijn.

De andere mogelijkheid, het aanbrengen van een kantsleep en opbanken van een Cornet heeft enige nadelen:

- a. de aanleg van de frontconducten en vervoerstokken dient drastisch te worden gewijzigd alsmede het op pijpbanken geplaatste houten en metalen pijpwerk tussen front en lade. Dit komt neer op grotendeels nieuwbouw van deze onderdelen.
- b. Het nadeel van de krappe opstelling blijft.
- c. Vanwege b. dienen de lange conductvoeten van de Spitsfluit 4 vt te worden gehandhaafd (nadelig voor een duidelijke aanspraak en toonvorming).
- d. Enkel een Cornet Discant is toe te voegen na al het bij a. omschreven werk. Een groot octaaf van de Trompet kan niet worden bijgeplaatst, daar de Spitsfluit niet op een andere plaats kan worden gezet.

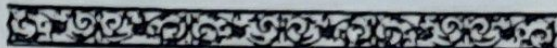
Verlenging van het cancelraam is tevens een voordeel omdat dit de windverhoudingen en dito karakter positief beïnvloedt: een grotere lengte t.o.v. dezelfde breedte betekent een flexibelere wind en een positief effect op de stroomsnelheid in het cancel.

Bovenstaand voorstel brengt enig extra werk met zich mede:

- a. Vanwege de ladeuitbreiding dient het welbord gedeeltelijk aan de nieuwe maten te worden aangepast.
- b. Enkele registerknoppen moeten worden bijgemaakt en ingepast.
- c. De benodigde registermechaniek moet in stijl worden toegevoegd.

De volgende mogelijkheden kunnen met dit voorstel worden gerealiseerd:

- a. Het groot octaaf van de Spitsfluit 4 vt, ontdaan van de conductvoeten, alsmede een nieuwe Cornet III Discant worden op één der toegevoegde stokken geplaatst.
- b. Daarmede is er plaats ontstaan voor een groot octaaf van een Trompet 8 vt..
- c. Op de tweede toegevoegde stok kan t.z.t. een Mixtuur in Van Oeckelenfactuur worden geplaatst.

De gedeeltelijke vernieuwing van het cancellenraam is mede verantwoord vanwege het feit dat betreffende het oude werk inmiddels van een echte totaalconceptie geen sprake meer is. Ook niet van een uitgebalanceerde, vanuit een bepaalde visie gedachte, verhouding tussen cancelmaat, stokboringen (immers veelal van 1882) en pijpwerk (immers verschoven en qua intonatie aangepast).

Evenwel is bij veel van de meermalen omgebouwde orgels de klank uiterst karakteristiek en zangerig. Bij het hierboven genoemde voorstel blijft dit fenomeen ook te Diever onaangetast.

Als enig nadeel geldt dat een deel van de oude substantie, een stukje 'authenticiteit', wordt opgeofferd.

Trompet 8 vt.

De huidige Trompet 8 vt vanaf c⁰, op zich een fraai en goed bewaard register, past echter in enige opzichten niet bij het overige materiaal. De argumenten worden hieronder samengevat:

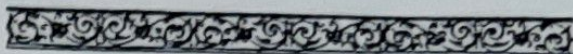
- a. Mede analoog aan de bouwtijd is de mensuur van deze Trompet zeer wijd, zowel wat betreft de keel- als de bekermensuur. De bedoeling destijds was waarschijnlijk kracht in combinatie met grondtonigheid. De plaatsruimte voor de bekens is echter veel te krap.
- b. Het gemis van een groot octaaf gedeelte in bas/discant deling, zoals elders bij Van Oeckelenorgels het geval is, legt aan de gebruiksmogelijkheden grote beperkingen op.
- c. Vanwege de wijde mensuur en gebrek aan plaatsruimte is het niet mogelijk in de huidige mensuur en ladedeling een nieuw groot octaaf aan te vullen. Aanvulling met Dulciaanbekers (Van Oeckelen-Havelte, 1840) is ook niet gewenst, daar zowel keel- als bekermensuur niet aansluiten aan het bestaande register te Diever.

Derhalve wordt voorgesteld het huidige Trompetregister te vervangen door een kopie van de Trompet 8 vt te Smilde N.H.k. (V. Oeck., 1841) of, indien de plaatsruimte op de kleine lade dit niet toelaat, een kopie van het Trompetregister te Havelte. Hiervan is, zoals gezegd, het groot octaaf voorzien van Dulciaanbekers.

De te vervangen originele Trompet kan worden gebruikt t.b.v. restauratie van een ander Van Oeckelen-orgel uit de periode 1880-1910, daar waar een dergelijk register is verdwenen.

De mensuur van de nieuw te maken kopie sluit goed aan bij de frontprestantmensusur (tevens uit de vroege V. Oeck. periode) alsmede het overige Timpepijpwerk. In kracht en monumentaliteit doet het nieuw te maken register niet onder voor de oude. Integendeel, vanwege een rijkere boventoonverhouding zal de kracht zich m.n. door de (fraaiere) combinatie grondtoon-helderheid manifesteren.

Voor de verdere detaillering van de restauratie zij verwezen naar de bijlage (offertes van M. Ruiter, d.d. 18-2 en 23/4 1987, welke achter in dit rapport zijn opgenomen.

INHOUDSOPGAVE

- o -

	Pagina
DE ORGELHISTORIE VAN DE NED. HERV. KERK TE DIEVER	1
Het kerkgebouw	1
Het Van Oeckelen-orgel	2
Herkomst en datering van Van Oeckelens 'aanbieding'	3
Noten	6
BESCHRIJVING VAN HET VAN OECKELEN-ORGEL ALSMEDE EEN OVERZICHT VAN DE HUIDIGE STAAT	7
Orgelbalkon	7
Orgelkas. Stijlkenmerken en datering	7
Orgelkas. Aanvullende detailgegevens	9
De windvoorziening	10
De windlade	10
De registertraktuur	12
De klaviatuur en de speeltraktuur	13
Het pijpwerk	14
Algemene kenmerken metalen pijpwerk	14
Specificatie	15
RESTAURATIE EN KLEINE UITBREIDING VAN HET VAN OECKELEN-ORGEL. VERANTWOORDING EN OMSCHRIJVING	20
Orgelkas. Reconstructie kleurstelling	20
Windvoorziening	20
Uitbreiding	21
Trompet 8 vt	22
INHOUDSOPGAVE	23
BIJLAGEN	
Offertes fa. M. Ruiter, firmanten J. Holthuis en J. Veldkamp d.d. 18 februari 1987	
23 april 1987	
27 april 1987	

- o - o - o - o - o - o - o -